

Список використаних джерел

1. Вологодина Н.Г. Детские страхи днём и ночью. – М.: Фе-никс, 2006. – 106 с.
2. Глоточкин А.Д. О личностной социально-психологической адаптации человека // Актуальные психолого-педагогические проблемы обучения и воспитания в школе и вузе. – Тверь: ТвГУ, 1994. – 189 с.
3. Леонтьев А.Н. Актуальные проблемы развития психики ребенка // Известия АПН РСФСР, 1948. – Вып. 14. – С. 3-11.
4. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. – М.: Педагогика, 1988.
5. Хрестоматия по детской психологии / Сост. Г.В. Бурменская. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 264 с.

The article is devoted a problem of adaptation of children to preschool educational institutions. Success of adaptation is caused by psychological features of the child. Researches show presence of uneasiness and fears at children who hard get used to preschool centres. Examples of psychological assistance of adaptation of children are led to preschool centres.

Key words: children, adaptation, preschool educational institutions.

Отримано: 02.07.2009

УДК 159.922.8

О.О. Прокоф'єва

ЮНАКИ ЯК СУБ'ЄКТИ МАНІПУЛЯТИВНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

У статті розглядається структура особистості маніпулятора, побудована згідно з концепцією персоналізації А.В. Петровського. Автор визначає вікові особливості юнаків, які є внутрішніми передумовами розвитку маніпулятивних міжособистісних стосунків.

Ключові слова: структура особистості, персоналізація, вікові особливості, міжособистісні стосунки.

В статье рассматривается структура личности манипулятора с точки зрения концепции персонализации А.В. Петровского. Автор определяет возрастные особенности юношей, являющиеся внутренними предпосылками развития манипулятивных межличностных отношений.

Ключевые слова: структура личности, персонализация, возрастные особенности, межличностные отношения.

До постановки проблеми. Впродовж усього життя людина включається у різноманітні види діяльності, зокрема у міжосо-

бистісні стосунки, в процесі яких розвивається її індивідуальність, здатність незалежно мислити і поводитися. Міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки між окремими людьми, які об'єктивно проявляються в характері і способах взаємовпливів людей у процесі різних видів спільної діяльності (наприклад, спілкування) і суб'єктивно переживаються і оцінюються ними. Г.О. Ковальов [13] зазначає, що людське буття є ланцюгом різноманітних впливів, яким індивід спочатку тільки підпорядковується, а з часом сам починає здійснювати. Автор стверджує, що більшість проблем і протиріч особистісного розвитку пов'язано з «...невідповідністю переважно «закритих» монологічних форм зовнішніх впливів середовища, які від народження зазнає людина, і «відкритим» діалогічним характером її внутрішньої психічної організації» [13, с. 46]. І.Д. Бех наголошує, що у вихованні молоді слід зважати на те, що досить сильну деструктивну функцію особистості виконують «...речові відносини, коли одна людина поводить з іншою як із річчю, як із особливим засобом, за допомогою якого задовольняє свої вузько прагматичні потреби» [2, с. 232-233], не залишаючи місця для відносин особистісних, діалогічних, суб'єкт-суб'єктних.

Маніпулятивні міжособистісні стосунки є суб'єкт-об'єктивним видом взаємин, що здійснюється за допомогою прихованого психологічного впливу з метою порушення в об'єкта намірів, які не відповідають актуальним бажанням, але необхідні маніпулятору для досягнення власних цілей і отримання одностороннього зиску [8]. Суб'єкта маніпулятивних взаємин найчастіше називають маніпулятором, об'єкта – адресатом, жертвою або об'єктом маніпуляції.

Проблематика роботи. У більшості психологічних досліджень (Г.М. Андреева, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, І.С. Булах, Л.С. Виготський, Є.І. Головаха, І.В. Дубровіна, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, І.С. Кон, О.О. Кронік, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, О.М. Прихожан, А.О. Реан, С.Л. Рубінштейн, О.В. Скрипченко, Д.І. Фельдштейн) юність визначається як період самовизначення, сенситивний для вибору типу міжособистісних стосунків. Новий віковий статус, якого набуває юнак, пов'язані з ним переживання з приводу нових стосунків з однолітками, батьками, самим собою, а також складна соціальна ситуація сучасного суспільства з нечіткими етичними цінностями і соціальними нормами створюють складні умови для розвитку та самоусвідомлення юнака.

У дослідженнях Н.В. Волинець встановлено, що 73,39% респондентів вважають маніпуляцію позитивним явищем [5]. Такі дані вказують на надмірну поширеність маніпуляцій і вимагають вивчення психологічних детермінант, які впливають на вибір юнаками маніпулятивного типу міжособистісних стосунків.

Міжособистісні стосунки, продемонстровані дорослими, впливають на переконання і поведінку дітей, та завдяки інтеріоризації засвоюються ними. Так, на небезпеці явища інтеріоризації маніпулятивної моделі міжособистісних стосунків у дитячо-

му віці наголошують В.М. Бехтерев, Є.Л. Доценко, Е. Шостром, Л.В. Українець, у шкільному віці – І.Д. Бех, А.Б. Добровіч, О.Л. Мерзлякова, В.Е. Петухов, І.С. Кон, Е. Шостром, І.В. Сарженко, О.В. Козачек. Отже, до юнацького віку людина має декілька сформованих прийомів маніпулятивних взаємин і готовність маніпулювати. Однак, готовність людини до маніпулювання та її реалізація визначаються не тільки досвідом взаємодії з іншими людьми, але й особливостями віку.

Аналіз стану розробленості проблеми у спеціальній літературі. Детермінанти маніпулятивної поведінки досліджували психологи Р.Р. Гаріфуллін [6], Є.Л. Доценко [8], Е. Шостром [26], Л.І. Рюмшина [22], М.Б. Кліманська [12], О.В. Кравченко [15], В.В. Знаков [9]; [10], В.П. Голован [7], М.О. Орел [19], С.Г. Кара-Мурза [11], О.В. Сидоренко [23], Ю.Є. Рижкін [21]. У більшості робіт наголошується, що чинником маніпулятивних міжособистісних стосунків є особистісна недосконалість (егоїстичність, недовіра людям, макіавеллізм), яку формують культурні, соціальні і міжособистісні фактори.

Метою нашого дослідження є аналіз психологічних особливостей юнацького віку, які детермінують вибір юнаками маніпулятивного типу міжособистісних стосунків.

Матеріали дослідження. Маніпулятором називають людину, яка «...ставиться до себе і до інших як до об'єктів, «речей», які підлягають використанню і контролю» (Е. Шостром [26, с. 17]), є «...майстром гри на чужих особистісних (мотиваційних) структурах» (О.В. Сидоренко [23, с. 49]), «...керує прихованим впливом на людину проти її волі й отримує односторонні переваги» (В.П. Шейнов [25, с. 3]).

Складність опису суб'єкта маніпуляції зумовлена тим, що у психологічній літературі наявні переліки окремих особистісних рис маніпуляторів, однак немає чіткої моделі особистості. Спираючись на концепції персоналізації А.В. Петровського [20], ми згрупували особистісні риси маніпуляторів у внутрішньоіндивіду (індивідуальні характеристики), інтеріндивіду (особливості спілкування) і надіндивіду підсистеми (особливості діяльності).

Внутрішньоіндивіду підсистема особистості маніпулятора представлена негативним образом соціального світу, вірою в соціальну нерівність і відносність соціальних норм, невмінням усвідомлювати сутність життя і насолоджуватись конкретним моментом. Ця підсистема характеризується антагонізмом сторін особистості, неузгодженістю ціннісно-сміислової сфери і представлена з одного боку – егоїстичністю, себелюбством і почуттям власної переваги, вираженими вольовими якостями у приховуванні мотивів поведінки, високим рівнем макіавеллізму; з іншого боку – безвір'ям у себе, почуттям неповноцінності, незадоволеністю собою, нездатністю любити себе і уявленням про себе як про річ, відсутністю самості і втратою цілісності, низькою особистісною зрілістю, почуттям самотності і безпорадності, страхом перед труднощами і визнанням провини; переважанням

матеріальних цінностей, невизражністю емоцій, сенситивною ригідністю, приховуванням власних почуттів, низьким рівнем емпатії, бездуховністю і нечесністю.

Інтеріндивідна підсистема особистості маніпулятора представлена острахом близьких стосунків і безвір'ям, нелюбов'ю до інших, знеціненням інших, поділенням їх на «своїх» та «чужих», заміною почуття об'єднаності почуттям прилученості. У спілкуванні маніпулятору важливо знати думки і почуття інших, проявляти поверхову ерудицію і показну балаканину з метою вражати оточуючих, орієнтуватися на проблему, а не на співрозмовника. Маніпулятору важко ефективно спілкуватися, хоча він добре володіє мовою, може справити враження, бути чарівним, авторитетним, підстроїтись під аудиторію, швидко розібратися в об'єкті маніпуляції і визначити його слабкості, обрати найефективніші прийоми впливу та оцінити його результати, а також розкачати емоційну сферу, відключити здатність до аналізу й нейтралізувати психологічні захисти.

Діяльність індивіда і його участь у спільній діяльності зумовлюють зміни в інших особистостях. Надіндивідна підсистема особистості маніпулятора характеризується соціальною відособленістю при зовнішній адаптованості і самовпевненості та виражається в особливостях його діяльності. Маніпулятор вважає конкуренцію головним засобом досягнення мети, шукає схвалення своїх дій партнерами, але відмовляється від їх допомоги, перекладає власну провину на інших і не бажає визнавати свої помилки. В процесі діяльності маніпулятор відрізняється цинізмом і підозрілістю, приховує почуття за поведінковими ролями, нав'язує власне тлумачення подій іншим, відключає здатність співрозмовників до аналізу повідомлень і замінює їх оцінюванням. Маніпулятор перебільшує власну відповідальність або відмовляється від неї взагалі, готовий без суперечки тимчасово змінити власну думку, прагне довести свою значущість і досягти мети будь що, навіть в обхід бажань інших.

Отже, особистість маніпулятора є суперечливою і недосконалою. Головна небезпека для особистісного зростання полягає у тому, що певні риси маніпуляторів притаманні кожному і виявляються ситуативно. Так, Е. Шостром стверджує, що «...маніпулятор живе в кожному, застосовуючи прийоми, які придушують справжню природу людини і зводять її і ближнього до положення речей» [26, с. 10].

Для виявлення особливостей маніпулятивних міжособистісних стосунків у юнацькому віці встановимо межі досліджуваного віку. Юність – це етап дозрівання і розвитку людини, який лежить між дитинством та дорослістю. На сьогодні юнацький вік, згідно І.Ю. Кулагіної і В.М. Колоцького [16], асоціюється з початком дорослого життя, і знаходиться у межах 16-20 (23) років.

Проведений аналіз психологічної літератури дозволяє виокремити вікові особливості юнаків, які водночас є компонентами структури особистості маніпулятора. Вказані нижче особистісні

риси є внутрішніми передумовами розвитку маніпулятивних міжособистісних стосунків і за певних умов можуть спонукати до їх вияву.

По-перше, юнацькому віці відбувається процес становлення «Я» людини [1], [18], нечіткість якого викликає у юнака почуття самотності, внутрішньої порожнечі, яку необхідно чимось заповнити [14]. Схожа тенденція спостерігається у структурі особистості маніпулятора, для неї характерна неузгодженість ціннісно-сміслової сфери [22], відсутність самоті, почуття самотності, безпорадності і втрата цілісності [8].

По-друге, юнаки надмірно захоплені собою і не можуть повноцінно саморозкритися, вони мають невизначені та нестійкі уявлення про себе, незавершену «Я-концепцію», проявляють егоцентричність у міжособистісних стосунках [14], [17]. Особистість маніпулятора також є егоїстичною [8]; [10]. Отже, подолання егоїстичних тенденцій особистості сприятиме запобіганню маніпулятивних міжособистісних стосунків у юнаків.

По-третє, спілкування у юнацькому віці ґрунтується на основі суперечливого сплетення двох потреб: відособлення і аффіліації, або потреби у приналежності [14]; [18]. Через надмірну захопленість собою, у взаєминах юнаки негнучкі і жорсткі, виявляють відособленість та відчуженість [14]; [17]. У свою чергу, надіндивідуальна підсистема особистості маніпулятора характеризується соціальною відособленістю у сполученні з зовнішньою адаптованістю і самовпевненістю [22]. Отже, подолання потреби у відособленні у юнацькому віці сприятиме запобіганню маніпулятивним взаєминам у подальшому житті.

По-четверте, юнаки мають «...стійку усвідомлену настанову на збагачення і життєвий успіх» [4, с. 151-152], високий рівень бажань [14]; [18], зокрема бажання отримати зиск, «...нездатні відмовитися від благ навіть при усвідомленні того, що вони потребують жертв з боку інших» [17, с. 46-47]. З іншого боку, для особистості маніпулятора характерним є переважання матеріальних цінностей [12], конкуренція як головний засіб досягнення мети [11]; [12], а також прагнення довести свою значимість і досягти мети будь що, в обхід бажань іншого [8]. Формування життєвих планів у юності, передбачає роздуми не тільки щодо кінцевого результату, але й стосовно способів його досягнення, ресурсів [14]. Отже, набуття юнаками досвіду взаємин, які не потребуватимуть нехтування інтересами іншого, сприятиме їх особистісному розвитку.

По-п'яте, юнаку властиве бажання самоствердитися серед оточуючих, що проявляється у зовнішніх формах поведінки і властивостях характеру, що часто проявляється у невідповідності між словом та справою [17]. Маніпулятор також шукає схвалення іншими [6], прагне довести свою значимість, підстроюється під аудиторію [8], проявляє поверхову ерудицію і показує балаканину з метою вражати оточуючих [26], готовий тимчасово змінити власну думку, якщо це тактично вигідно [9].

По-шосте, у зв'язку зі зростанням самоконтролю та саморегуляції в юнаків змінюються форми виявлення почуттів, вони здатні приховувати ті з них, які вважають небажаними, вміють маскувати справжні переживання за допомогою виявів, властивих почуттям зовсім іншого змісту [17]; [27]. Маніпулятор характеризується вираженими вольовими якостями у приховуванні мотивів поведінки [15] і власних почуттів за поведінковими ролями [26], невиразністю емоцій [9], бездуховністю та нечесністю [2]; [3].

По-сьоме, юнакам властиве прагнення перекладати провину за власні недоліки на оточуючих, юнацькі групи характеризуються високою конформністю, схильністю до пристосування [14]; [18]; [17]. Вибір утриманської позиції допомагає їм виправдовувати погані вчинки, «...укладати угоди з совістю» [17, с. 43] і є небезпечним для розвитку особистості через добровільну відмову від критичного погляду на себе. Маніпулятор має страх перед труднощами [6], відмовляється від відповідальності [26], боїться провини [6] і прагне перекласти її на інших, не бажає визнавати власні помилки [26]. Йому також властива заміна почуття об'єднаності почуттям прилученості [8], що веде до пристосування.

По-восьме, у ситуаціях, які потребують морального вибору, юнаки прагнуть мати «престижні» моральні якості, що характеризують людину, яка «...вміє жити» (хитрування, спритність, вихвачування вдачі в інших) [17, с. 40-41]), а також мають сумніви в обґрунтованості багатьох загальноприйнятих норм [14]; [18]. Маніпулятору, в свою чергу, теж властиве уявлення про відносність соціальних норм [12] і високий рівень макіавеллізму [10].

Юнаків, які мають особистісні передумови схильності до маніпулятивних взаємин, ми об'єднуємо у групу ризику «маніпулятори».

З метою діагностування цієї групи нами була використана модифікована методика визначення схильності людини до маніпулятивної і пасивної поведінки М. Хартлі [24]. Дослідження проводилося на базі Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького протягом 2008-2009 років. Кількість респондентів склала 313 осіб у віці 16-20 років.

За результатами проведеного діагностування респонденти були поділені на три групи: «схильні до прояву маніпулятивної поведінки», «схильні до прояву пасивної поведінки» і «особи, які активно заперечують маніпуляцію» (таблиця 1, рис. 1).

Аналіз таблиці 1 дає можливість констатувати, що кількість осіб, більш схильних до прояву маніпулятивної поведінки, ніж пасивної, склала 28,1 % (група ризику «маніпулятори»). Схильних до прояву пасивної поведінки більше, ніж до прояву маніпулятивної, склала 69,3 % («об'єкти маніпуляції»). Кількість стабільних осіб, які не потрапили у групи ризику, склала 2,6 % («особи, які активно заперечують маніпуляцію»).

Таблиця 1

Розподіл юнаків на групи ризику «маніпулятори» і «об'єкти маніпуляції» (N=313)

Групи		Кількість респондентів					
		Абсолютна кількість			%		
		Разом	Юнаки	Дівчата	Разом	Юнаки	Дівчата
Група ризику	Маніпулятори (з них яскраво виражені)	88 (7)	21 (1)	67 (6)	28,1 (8)	27,63 (4,8)	28,3 (9)
	Об'єкти маніпуляції (з них ярко виражені)	217 (29)	53 (5)	164 (24)	69,3 (13,4)	69,74 (9,4)	69,2 (14,6)
Особи, які активно заперечують маніпуляцію		8	2	6	2,6	2,63	2,5
Разом		313	76	237	100	100	100

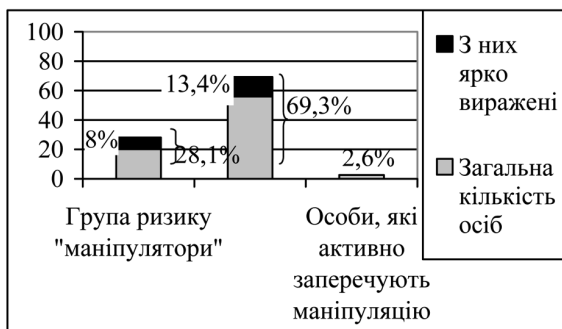

Рис. 1. Розділення респондентів на групи ризику

З рис. 1 видно, що у групі ризику «маніпулятори» 8% (7 осіб) опитаних мають чітко виражену маніпулятивну поведінку, у групі ризику «об'єкти маніпуляції» чітко виражену пасивну поведінку мають 13,4% осіб (29 респондентів).

Висновки. Отже, найважливішими детермінантами вибору юнаками маніпулятивних взаємин є почуття самотності і незгодженості власного «Я», егоїстичність, соціальна відособленість, прагнення досягти мети будь-що, бажання самоствердитися, вміння маскувати мотиви поведінки і почуття, схильність до пристосування, несформованість моральних якостей. Ці чинни-

ки розвиваються з дитинства і підживлюються сучасними умовами життя, ринковою економікою з її прагненням до влади, накопичення, слави будь-якою ціною.

Стратегією запобігання таким взаєминам ми вбачаємо трансформацію їх маніпулятивних меж в особистісні. Необхідним для групи ризику «маніпулятори» є формування умінь власними силами нейтралізувати егоїстичні прагнення, стійкої системи цінностей, збагачення передумовами для продуктивних міжособистісних стосунків, зокрема розвитком рефлексії, емпатії, ідентифікації.

Від того, як мине юнацький вік, в яких психологічних умовах знаходитиметься юнак, у які міжособистісні стосунки потрапить і як вирішить соціальні проблеми, залежить його подальша модель поведінки та особистісне зростання. Саме тому, **перспективу подальших досліджень ми вбачаємо** у розробці і впровадженні тренінгу для юнаків, які мають схильність до формування маніпулятивних міжособистісних стосунків з оточуючими. Планується, що тренінг складатиметься з двох блоків: у першому юнаки працюватимуть над коригуванням вікових психічних особливостей, які сприяють формуванню маніпулятивної поведінки, у другому – розвинути навички цивілізованого досягнення своїх цілей.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов [Электронный ресурс]. – М.: Академия, 1999. – 672 с. – Режим доступа: http://files.zipsites.ru/books/psy/abramova_vosr_ps.rar
2. Бех І.Д. Виховання сучасної вузівської молоді // Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи: Методол. семінар 22 листопада 2000 р. // Зб. наук. праць. / За ред. В. Андрущенко. – К.: Знання, 2000. – 520 с. – Вип. 3. – С. 226-234.
3. Бех І.Д. Справедливість-несправедливість у міжособистісних взаєминах // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – К.: Педагогічна преса. – 2006. – № 1(50). – С. 5-14.
4. Виноградова В. Проблеми соціалізації студентської молоді // Соціальна психологія. – 2007. – Спеціальний випуск. – С. 150-154.
5. Волинець Н.В. Особливості маніпуляцій у спілкуванні студентів, їхніх батьків та друзів у повсякденному житті / Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – 2006. – Т 7. – Вип. 9. – 476 с. – С. 35-43.
6. Гарифуллин Р.Р. Иллюзионизм личности как новая философско-психологическая концепция. Психология обмана, манипуляций, кодирования. – Казань: Книга и Со, 1997. – 404 с.
7. Голован В.П. Аксиологічний потенціал гуманізації професійної підготовки соціальних педагогів: Автореф. дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський національ-

- ний університет ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 18 с.
8. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы, защита. – СПб.: Речь, 2004. – 304 с.
  9. Знаков В.В. Макиавеллизм, манипулятивное поведение и взаимопонимание в межличностном общении // Вопросы психологии. – 2002. – № 6. – С. 45-54.
  10. Знаков В.В. Макиавеллизм: психологическое свойство личности и методика его исследования // Психологический журнал. – 2000. – Том 21. – № 5. – С. 16-22.
  11. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. – М.: Эксмо, 2007. – 864 с.
  12. Кліманська М.Б. Психологічні чинники схильності молоді до соціального утриманства: Автореф. дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.05/ Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2007. – 16 с.
  13. Ковалев Г.А. Психологическое воздействие: теория, методология, практика: Автореф. дисс. ... доктора психол. наук / НИИ общей и педагогической психологии АПН СССР. – М., 1991. – 51 с.
  14. Кон И.С. Психология ранней юности. [Электронный ресурс]. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с. – Режим доступа: http://www.koob.ru/kon/psihologiya_ranney_yunosti
  15. Кравченко О.В. Психологічні особливості шахрайства: Автореф. дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.06 / Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2005. – 21 с.
  16. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология. Полный цикл развития человека: Уч. пособ. – М.: Сфера, 2001. – 464 с.
  17. Мир детства: Юность / Под ред. А.Г. Хрипковой, отв. ред. Г.Н. Филонов. – М.: Педагогика, 1991. – 256 с.
  18. Обозов Н.Н. Возрастная психология: юность и зрелость. – СПб.: СаиВеда, 2000. – 136 с.
  19. Орел Н. Психологические механизмы влияния тоталитарных групп на личность: профилактика и преодоление зависимости // Контроль сознания и методы подавления личности: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Минск: Харвест, М.: АСТ, 2001. – С. 413-443.
  20. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. – Москва: Политиздат, 1982. – 255 с.
  21. Рыжкин Ю.Е. Экспериментальное исследование внушаемости и внушающих воздействий в экстремальных условиях деятельности: Автореф. дисс. ... кандидата психол. наук / Ленинградский государственный университет им. А.А. Жданова. – Ленинград, 1977. – 17 с.
  22. Рюмшина Л.И. Влияние манипулятивных установок личности на взаимопонимание // Мир психологии. – 2001. – № 3. – С. 88-93.

23. Сидоренко Е.В. Тренинг влияния и противостояния влиянию. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с.
24. Хартли М. Как превратить стресс из врага в союзника. – К.: София, 1997. – 144 с.
25. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком (Психология манипулирования). – М.: АСТ; Минск: Харвест, 2006. – 816 с.
26. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации / Пер. с англ. – К.: PSYLIB, 2003. – 129 с.
27. Якобсон П.М. Чувства, их развитие и воспитание. – М.: Знание, 1976. – 96 с.

The structure of manipulator's personality in the context of conception of personalization written by A.V. Petrovskiy is on the tapis of the article. The author determines age-related particular qualities of youth, which are the internal prerequisites of manipulative interpersonal relations development.

Key words: structure of personality, personalization, age-related particular qualities, interpersonal relations.

Отримано: 10.10.2009

УДК 159.947.2

Н.В. Пророк

САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРАКТИКУЮЧОГО ПСИХОЛОГА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

У статті уточнюються поняття «самодетермінація» особистості і розкривається зміст поняття «професіоналізація». Розглядаються можливі шляхи операціоналізації поняття «самодетермінація».

Ключові слова: самодетермінація, професіоналізація, саморозвиток особистості, поведінка, здібності.

В статье уточняется понятие «самодетерминация» личности и раскрывается содержание понятия «профессионализация». Рассматриваются возможные пути операционализации понятия «самодетерминация».

Ключевые слова: самодетерминация, профессионализация, саморазвитие личности, поведение, способности.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, зростання конкуренції в усіх областях життя потребує від особистості вміння швидко адаптуватися до нових умов, вдосконалювати свої якості, опановувати модерні технології тощо. Тому проблема вивчення психологічних механізмів саморозвитку особистості стає дедалі актуальнішою.